ئامانج غازی رواندزی

گرنگترین ڕێبازەکانی مۆسیقا کە تازە دەرکەووتون

وابووە هەر یەکێك لە ئێمە لە نزیك خۆشەویستی گیانی بە گیانی دانشتبێ و کوێی لە کفت و لفتی بێو کوێی بۆ شل کا بێ ئەوەی لێوی ببزوێ . ئەو کاتە هەست دەکا کە هێزێکی ئەوتۆ لە دەنگەکەی هەیە کە وەکو هەژانی کارەبا دڵی پێی دەهەژێ و دەروونی دەداتە شەقەی باڵ و لەئاسمانێکی بێ سنوورو بێ مەودا مەلە دەکا. ئەو دەروونەی کە گەردوونی وەکو خەونێك دەبینێو بۆشایی ئاسمانیش وەك زیندانێکی بچووك . ئا ئەوەیە مۆسیقا ئەو مۆسیقایەی کە هاورێی ژیانمانە لە رۆژی لە دایك بوونمانەوە تا مردنمان . لە رۆژی لە دایك بوون کە منال بە دەم واقە واق و لە نێو دەنگی هەلهەلەو هەرای ژنان دا دێتە دونیا ، هەروەها بەرەو گۆریش ماڵ ئاوایی دەکات دیسان لە نێو دەنگی گریان و رۆرۆی کەس و کار . مۆسیقاش کۆمەڵە دەنگێکە ئینجا یان شادی بەخش دەبێ وەیاخود خەماوی دەبێ ، ئەو مۆسیقایەی زۆر جاران بریتی یە لە لەرینەوەی ژێیەك کە بەسەرپشتی شەپۆلەکانی هەواوە بەرەو گوێچکەمان دەخزێ . لەوانەیە فرمێسکێك لە چاو بتکێتەوە بە هۆی پەژارەی دوورکەوتنەوەی خۆشەویستێك یاخود وون بوونی ئازیزێك لە هەمان کاتیشدا لەوانەیە زەردەخەنەیەك بێتە دی کە نیشانەی بەختەوەری و خۆش گوزاریە ، مۆسیقاش دەتوانین بڵێین ئەو دەنگە مرۆڤانەیە کە ختوکەی سۆزمان دەداو هەستەکانمان دەجولێنێ بە بەلگەی ئەوەی دەبینی کە یەکێك لە ئێمە گوێی لە ئاوازێك دەبێ سەری دەهەژێنێ و یەکێکی تر بە جولاندنی دەستی یان بە پێی هاوسەنگیەك دەنوێنێو ئەوەی تریان لەگەڵ ئاوازەکان چەپلە دەکوتێ . یەکێکی تریش هەست ناسك دەبێ و هەڵئەستێتە سەرپێ و بە پێی ئاوازەکان دایدەمەزرێنێتە سەما ، بەمانەش سەرسام نابین و بەلامانەوە نەنگ نی یە چونکە هەر لە کۆنەوە ئەوە سەپێنراوە کە مۆسیقا کار دەکاتە سەر گیان لە بەران بە بەڵگەی ئەوەی کە پێش قافلە لەگەڵ کاروانا دەرۆیشت تا ووشتر چالاك تر بکات لە رۆیشتن و بەرگەی برسێتیو تێنوێتی بگرێت ، ئەگەر زانست لەم دوایی یەدا ئەوەی سەلماند بێ کە مۆسیقا کار دەکاتە سەر رووەك ئاخۆ ئەبێ چەندو چۆن کار لە مرۆڤ بکا ؟ ...

بە مۆسیقا دەڵێن زمانی دەروونان چونکە لەگەڵ هەست و سۆز دەدوێ لەبەر ئەوەی بابەتەکەمان دەربارەی پێناس کردنی ماددەی مۆسیقا نی یە ، بەڵکو وە دیار خستنی ئامانجە لە خوێندنی لە پەیمانگا مۆسیقاییەکان بۆیە با روو بکەینە بابەتەکە (گرنگترین ڕێبازەکانی مۆسیقا کە لەم چەرخەدا وە دیار کەوتن لە بواری مۆسیقادا ، تێبینی یەکیش هەیە کە هەندێ توخمی سەرەتایی ئەبێ هەبێ تا بە ووشەی ئاواز بڵێن «مۆسیقا»

یەکەمیان ـ ئاواز دانان

دووەمیان ـ رەزم «ئیقاع»

سێیەمیان ـ ئاوێتە کردنی هارمۆنیایی

چوارەمیان ـ دەربرین (ئاداء) واتە دەنگ

هەر کاتێ ئەم تووخمانە بوون کەواتە مۆسیقا هەیە دەمەوێ بڵێم هەر کە گرنگترین ئەو ڕێبازانەی باسیان لێوە دەکەین تازەکردنەوە بوو لە لایەنی ئاوێتە کردنی هارمۆنیایی کەواتە دان بەوە دێنین کە وولاتانی رۆژئاوا دەست پێشخەرن لە مەدا بەلام لە بارەی توخمی دووەمەوە (رەزم) ئەوا ئێمە لە پێش ترین و تا ئێستاش وولاتانی ئەوروپاو رۆژ ئاواو تەنانەت ئەمریکاش لەم رەزمانەی ئێمە وەردەگرن و لەگەڵ رەزمی خۆیان لێکی دەدەن و مۆسیقایەکی تایبەتی لێ هەڵدە هێنجن کە لە شوێنی خۆیا باسی دەکەین .. کەواتە دەمەوێ بڵێم ئێمە سوودمان لە لایەنی ئاوێتە کردنی هارمۆنیایی مۆسیقای رۆژئاوا وەرگرتووەو ئەوانیش

سوودیان لە رەزمی رۆژهەلاتی ئێمە وەرگرتووە

١- رێبازی یەکەم :-

واتە ئەو تازە کردنەوەی یەکەم جار دەرکەوت «دەرهێنانی مۆسیقا بە رووخسارو ناوەرۆکەوە لە رۆمانتیەکی خۆی» واتە دوای ئەوەی کە مۆسیقا جیاً بوو لە واقیعی ژیانی گشتیو هەر لە کلێساو کۆکشکی میرو پاشاکان لێ دەدرا ، لەبەر گەشەکردن و بەرەو پێش چوونی ئابووریو ماددی و لەبەر توند بوونی کێشەی نێوان سەرمایەدارو کرێکاران ژیان مۆرکی ماددی و ئامێری وەرگرت ، ئینجا نەوەیەکی تازەی هونەرمەندان هاتن و ئەو رۆمانتکیەیان تێك شکاند کە نوقمی سۆز بوو و ئیتر مۆسیقا لە بۆنەکانا رووەو گۆرەپان و شەقامەکان هاتەدەرەوەو دەستی نایە نێو دەستی گەل بە گشتیو ئەو رۆژە ریالیزمییەکی بێ خەون و خەیاڵ بوو بە شێوەیەك لەگەڵ کرێکارو جووتیارو سەربازو قوتابیو دایك و کۆرپە **دەدوا** . بە کورتی رێبازی یەکەم ئەوە بوو کە تیایا مۆسیقا تایبەت بوو بە کۆمەلێکی دیاریکراو لەم چەرخەی ئێستاماندا بووە مۆسیقای گەل بەگشتی .

٢- رێبازی دووەم :-

رزگار بوونە لە یاسای «تۆنالی» ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە دانە گۆرانی دادەنێ خۆ بەوە نەبەستێتەوە کە دانانەکەی لە ژێر دەستەلاتی مەقامێکی دیاریکراو بێ ، لە پێشدا دانەری مۆسیقا مەقامێکی مۆسیقای دیاریکراوی وەرئەگرت وەکو (بەیات) یاخود (عەجەم)و دەبوایە گۆرانیەکە لەو مەقامە بوایە ، دەلێین ئەم گۆرانیە (بەیات)ە وئەم گرانیە (عەجەم)ە تازەگەری لە مەدا ئەوە بوو کە پارچە مۆسیقاکە یاخود گۆرانیەکە بگۆرێ **لەچەند** مەقامێکەوەو بگەرێ بە نێو چەند مەقامێکەوە ، ئەم تازە گەریەش بێگومان رەنگێکی تازەی بەخشیە گۆرانی

٣) رێبازی سێیەم :- (رەزم)ە

ئەو رەزمەی لە مەو بەرو کە ئەمرۆش بۆتە ئەو خانەمەی کە دەستەلاتی بە سەر مۆسیقای سەدەی بیستەم دا زاڵە .

لێرەشدا دەمەوێ بڵێم دەستوورێك هەیە کە پێویستی بە روونکردنەوە هەیە ئەویش ئەوەیە کە ئێمە هەڵە دەکەین کە مانای هەردوو وشەی (رەزم)و (کێش) لەیەك مانادا کۆ دەکەینەوە .. کێش چوار چێوەی دەرەوەی گۆرانییەو لەکۆمەڵێك جیابەند (فواصل) و رستەو نیشانەی تازەکردنەوەو سوك کردن و گران کردن و خێرا کردنە ،بەم واتایەش رەزم رێکخەری جوڵانەوەی ئاواز دانانە ،گوتمان تازە گەری لە رەزم هەڵێنجانی چەند کێشێکی تازەیە لە گۆرانیەکە ،دانەری گۆرانیەکە دێت و بەشێك لەم کێشە زانراوەو بەشێك لەو کێشە زانراوەی دووەم وەردەگرێو هەردوو بەشەکە تێك دەیەخێو کێشێکی تازە دەدرێنێو گۆرانیەکەی یان پارچە مۆسیقاکەی لە سەردادەنێ. بەکار هێنانی ئەو کێشانەی کە پێشتر کەس بە لایانا نەچووە هەمدیس بە تازەکردنەوە دەژمێردرێ ،هەروەها بەکار هێنانی دوو چینە کێش تازەکردنەوەیە لە رەزم ؛با بڵێین ئەو ئامێرە (کێش ورەزم)ە ئامێزە دەنگی ئەستوورمان دەداتێ کە بۆ گر (قرار) دەست دەدەن و ئەوی تریان ئامێری (رەزم) ئامێزی تیژەو دەنگە تیژەکان بۆ (بارێکی - جواب) دەست دەدەن و مۆسیقا ژەن لەیەك کاتدا هەردووکیان لێ دەدا ،تۆ گوێت لەو لێدانە بە جووتە دەبێ کە تیادا مەبەست ورژاندن و تازەگەریو ئاگادار کردنەوەی گوێگرو دەوڵەمەندکردنی ئاواز دانانە بەشێوەیەکی گشتی .

٤) رێبازی چوارەم :- (گۆرینی سیفەتی ئاوازە ئاساییەکان)

ئەویش ئەو کاتەیە کە ئەو هێڵە مەنتقیە نەما کە تیایا ئەجولایەوەو وای لێ هات کە لە شوێن دەنگی (مناطق صوتیە) لە یەك دوور بجولێتەوە کە هەندێ جار گۆرانی بێژ بۆی نەکرێ بەو ئاسانیەی پێشوو بیلێتەوە .. گۆرانی کۆن لە چەند رستەیەکی زانراو دەجولایەوە (٣ - ٤)و دەنگەکانیش سادەو یەك بە دوای یەك بوون، ئەمرۆ گواستنەوە لە نێوان دەنگە لە یەك دوورەکان هەروەکو گوتمان وای لێهاتووە کە زەحمەتە گۆرانی بێژ بە ئاسانی بیلێ .

٥) رێبازی پێنجەم :-

تطوری هارمۆنیای مۆسیقای تازە ، ووشەی هارمۆنی Ha-٩)

rmony «ئـاوێـتـه بوونـی دوو دەنـگ یان زێتر . چوار ،پێنج ، شەش ، دەگەیەنێ جا ئەو دەنگانە گونجاو بن یاخود پەرش و بلاو بن و هەموویان بە یەك ترپە لێ بدرێن» هەروەهـا مەبـەستیشی بەخشینی دەولەمـەندنی مۆسیقایە لە مەداو دەولەمەندکردنیو ورژاندن و تازەکردنەوە ،گوتمان ئەو هارمـۆنیـە لە بنـەرەتـدا لە تایبـەتمـەنـدیـەکـانی مۆسیقای رۆژئـاواییـە بەلام ئێمە لە مۆسیقای خۆماندا هەڵمانهێنجاو سودمـان لێ وەرگرت هەروەکو لە سەرەتادا گوتم کە ئەوانیش سوودیـان لە رەدزمی ئێمـە وەرگـرت ،گۆرانی گوتن و مۆسیقا لێدانیش لە دوو چینی دەنگدا هارمۆنییە، کۆمەڵی مۆسیقاژەن دەبینی لە سـەر دەنگی تیژ مۆسیقا لێ دەدەن و کـومەڵێکی تر هەمان مۆسیقاو هەمان رستەی مۆسیقای لە سەر دەنگی گر لێ دەدەن ،هـەروەهـا لە کۆرسی کۆمـەڵە دەنگێکیش گوێمـان لە کۆمـەڵێـك گۆرانی بێـژ دەبێ بە دەنگی تیژ گۆرانی دەڵێن و کۆمـەڵێکی تر بە دەنگی گر هەمـان رستـە دەڵێن ئەمـەشیان جۆرێکە لە ئاوێتە کردنی هارمۆنیایی .

٦) ڕێبازی شەشەم :ـ

هەڵخلیسکـانی ئامـێرە ژێدارەکـان کە بە بەردی بنـاغـەی مۆسیقای کۆن دا ئەنران و جێ پڕ بوونەوەیان بەئامێری رەزم ، تەنانەت ئەوانەی بۆ دەربڕینی سۆزیش بوون وەکو (ڤیولنسێل وپـیـانـۆ) (Piano and cello) وهـەنـدێـکـی تر ، ئەم ئامێرە ئاواز بەخشانە بۆ دەربڕینی گۆرانیە سۆزمەندەکان بوون، بەلام ئەمرۆ شێوەی لێدانی ئەم ئامێرانە گۆراوەو زێتر کەوتوونەتە ریزی ئامێرە رەزم ئامێرەکان (الالات الایقاعیة) وەك ئەوەی ئامـێری سۆز دەربڕین بن ،تەنانەت ئامێرە فوو تێکرا وەکـانیش وەکو (کلارنێت و ساکسفۆن و ئۆبوا) شێوەی فوو تێکردنیان گۆراوەو لەرەزم نزیك بۆتەوە، بەم جۆرە کەوتە پلەی دووەم دوای رەزم و ئامێرە ژێ دارەکان ، وەکو گوتمان خزانە دواوە. ئەو ژێ دارانەی کە پێشتر بێئەوان تیپ بوونی نەبوو وەکو (عود) یاخود ئامێری (کەمانچەو قانون) . کە چی ئەمرۆ تیپـەکـە دەتـوانێ هەر واز لەم ئامـێرانە بێنێ ، گرنگ ئەوەیە پیـانۆو ئۆرگ و چەلۆو ئامێرە تازەکان ببنە ئامێری رەزم ئامێر نەك بۆ دەربڕینی سۆز

٧) ڕێبازی حەوتەم : ڕێکخستنی ئۆرکسترالیانەی تیپ

تیپ لە لایـەنی چەنـدیو چۆنی رێکخراوە ،لە سـەردەمێك دا گۆرانیبێژ ئەوەندەی بەس بوو کە دوو سێ مۆسیقاژەنی لەگەڵ بێت، پاشـان وای لێ هات تیپەکە بگاتە چوارو پێنج و شـەش ئەمرۆ ئەم ژمارەیە لەوەش رەتی کردووە بە دەیان مۆسیقا ژەن لە تیپێکـا دەبینین لەگەڵ دابەشکردن لە نێو ئامێرەکاندا ،گۆشەیەك بۆ ژێدارەکان وگۆشەیەکی تر بۆ فووتێ کراوەکان و گۆشەیەك بۆ ئامـێرە رەزم ئامـێرەکـان ،دابـەشکـردنێکی بەرێو جێ لە نێـوان ئامـێرەکان دەکرێ هەتا هەر ئامێرێ بەو رۆڵەی خۆی هەڵسێ کە خراوەتـە ئەستـۆی ،هـەمـان شت سەبـارەت بە کۆرسیشەوە ،پێشان دوو سێ کەس لە کۆمەڵی کۆرسدا هەبووان بەس بوو کە چی ئێستا

دەبینی بە دەیانن جا چ دەنگی پیاوانەبێ یاخود ئافرەتانە کە شان بە شانی تیپی مۆسیقاکە دەرۆن ، جا ئەم ژمارە زۆرەی کۆرس یاخود ئامێرەکان و دابەشکردنی بە رێ و جێ لە نێوان ئامـێرەکـان تەحـرە مۆسیقـایەك و مۆسیقایەکی پاکژو تازەی بەدەستـەوە دا وەکو چۆن ئەو رێبازانەی باسمان لێوە کردن گۆران بە هەمـان شێـوە زۆر لەپەیرەوەکان گۆران ئەمەش لە وانـەیە ببێ بە بابەتی توێژینەوەیەکی تر بەلام هەر بۆ ئەوەی سوود بەخش بن من لێرەدا باسی هەندێکیان دەکەم .

١ـ ئۆرگـانیـەت لە دانـانی مۆسیقـا : مەبـەستمـان دانانی مۆسیقـایـە بێ ئەوەی رێگـا بدرێتە هیچ سۆزێکی کەسیەتی یاخـود هەڵچـوونێکی زاتی کە دەست لە کرداری . دروست کردنی مۆسیقا وەربدا گۆرانیەکان لە پێشاندا سۆز ئامێز بوون خۆشـەویستیو خۆشـەویست ئاشق و ماشـوق ئەمـرۆ بۆتە بابەتێکی دیاریکراو و بە زەوی و جووتیارو سەربازو خێزان و بابەتی واقیعیو شیرینی تردا هەڵدەڵێ ..

٢ـ گرنگتـرین ئەو پەیـرەوانـەی کە گۆران ئێکسپـریشنیـزم (التعبیریة) کە تیایا مەبەست راستی و توندو تیژی دەربڕینە لەگـەڵ خۆ دوورخستنـەوە لە ئەخش و نیگارو هۆش و پشت بەستن بە دیارخستنی سۆز ویژدان بەهەر شێوەیەك .

٣ـ پەیرەوی سێیەم ـ کلاسیکی تازە ـ

بێ گومان ئەوەش ئەرکی ئەوەی خستە ئەستۆی خۆی کە (کۆن لە بەرگێکی تازە بخاتە روو) هەروەك ئەوەی لەو تیپانە دەبینین کە پشت بە فولکلۆرو گۆرانیـیە میللیـەکان دەبەستن ، ئێمە گوێمان لە پارچە مۆسیقاو گۆرانیەکان بە شێوەیەك بوو ، پاشان ئەو تیپانە بە شێوەیەکی دلرفێن و سەرنج، اکێش پێشکەشیان کردین ، ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ ئەوەی کە ئەو بنەمایانەی تێدا

رەچـاو کراوە کە باسمان لێوە کردن کە ئاواز دانان و رەزم و ئاوێتـەی هارمـۆنیـایی‌و هەڵبـژاردنی دەرخستنی رێك و پێك سەرەرای (تطبیق) کردنی ئەو پرۆگرامە تازانە لەسەر تیپەکە دوایٚ ئەوەی لە لایەنی رێك خستنی ئۆرکسترالی رێك و پێك بوو ودابەش کردنی تیادا ئەنجام درا لە نێوان کۆمەڵە دەنگی گەورە بۆ ئامـێرەکان ، بە شێوەیەك ئەم راستی‌یە تازانەی مۆسیقای رەچـاو کردو جێبـەجێ کرد ، ئینجـا ئەم گۆرانیـە تازانە بە بەرگێکی دڵرفێن خۆیان نواند

٤ـ پەیرەوی چوارەم :ـ مۆسیقای ئەلیکترۆنێ :ـ

ئەمەشیان هەوڵی ئەوە دەدات کە بەپێی توانا بگاتە ئەو تەحرە دەنگـانـەی کە بەسەر نەکراو نەتەوە بە مەبەستی دەوڵەمەند کر دنی ماددەی ئاوازەکان و دەرخستنی هەر چەند بتوانرێ لەو تەحرە دەنگە سەیرانە لەگەڵ تۆمار کردنی لەسەر بەکرەیەکی موگنـاتیس کراو و ئەمـەش بە کەڵکی ئەوە دێ کە لە شانۆو سینەماو رادیۆ و شتی تر بەکار بێت ... ئەگەر بمانەوێ قسەکان کورت کەینەوە دەڵێین :ـ

مۆسیقـا لەو چەرخـەمـانـدا بەرەو پێش چوو ، لە کڵێسـاو کۆشکـەکان هاتە دەرو رووی کردە شەقامەکان و رووی‌کردە گەل لە ، ئاواز دانانیش دا تەنها پشت بەستن بەیەك مەقام و یەك کێش نەمایەوە ئاوازەکان بەبەکار هێنانی دەنگە دوورەکان و لەگەڵ یەك ئاوێتە کراوەکان کە بە هارمۆنی‌ناومان بردن ، پلەو پایـەی ئامـێرەکان لە نێو تیپ دا گۆران ، رەزم کەوتە پێش و خوو تێکـراوەکان دوای ئەو پاشان ژێ دارەکان ، تیپ لە هەردوو لایەنی چۆنیەتی‌و چەندیەتی رێك خرا .

ئەم رێبازانەم بە کورتی کۆ کردنەوە تا بۆتان کورت کەمەوە بێ ئەوەی روو بکەمە هیچ نوونەیەك یاخود تیپێك یاخود گۆرانی بێـژێـك ، چونکە ئەم جۆرە باسانە سەر سووك ترن و چونکە زەوقی خەڵکیش جیاوازن و رازی کردنی هەموو زەوقەکانیش ئامانجێکە دەست نایگاتێ ، ئەم رێبازانە چەند بیرو راستیەکن هەمـوو مۆسیقـا خوازێـك هەستی پێ دەکـاو تاقی لێ دەکاو بەردەستی دەکـەوێ ویستم بەم رێگـایـە کۆی کەمـەوەوبەم شێوەیە بیخەمە روو

سەرچاوەکان

الكتاب	مؤلف	المترجم
١ـ دعوه الى الوسيقى	المايسترو يوسف السيسى	
٢ـ الموسيقى في العصر الرومانتيكى	الفرد آنشتين	د . احمد حمدى محمود
٣ـ الموسيقى الالكترونيه	د . على الشوك	
٤ـ تاريخ الموسيقى العالميه	ثيودور فينى	د . سمحه الخولى
٥ـ فلسفة الادب والفن	د . كمال عيد	
٦ـ فن الموسيقى	هيغل	جورج طرابيشى
٧ـ سيكولوجيه الموسيقى	جون بوث ديفز	امال مختار
٨ـ النقد الفنى	اندريه ريشار	صباح الجهيم
٩ـ بحث في علم الجمال	جان برتليمى	د . انور عبدالعزيز
١٠ـ الابداع في الوسيقى	جيزيل برولسيه	
١١ـ الثقافة الاجنبية	العدد الاوالسنة الثانية (متغيرات جديدة في الموسيقى)	تاليف/جوناثان كريمر ترجمة سعد فاضل الحسينى

١٢ ـ بعض محاضرات مادة (التأليف الموسيقي)معهد الفنون الجميلة (موصل) ١٩٨٤ .

٥